

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 323.383+327.81+332.8

Є. В. ПЕРЕГУДА

ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНА КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ ЗАСОБАМИ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Розвиток «позитивної» консолідації суспільства, тобто консолідації на ґрунті певних суспільних цінностей, є актуальним завданням постреволюційної політичної системи після скинення старого режиму. Сприяння розвитковій консолідації здійснюється інструментами різних політик. Зовнішня політика є однією із сфер, де здійснюється консолідація, та водночас одним з інструментів її досягнення. Основними контрагентами України у сфері енергозбереження та енергоефективності є міжнародні інституції, національні держави, національні агенції, суб'єкти господарювання тощо. Міжнародне співробітництво України спрямоване на зміцнення політики енергоефективності та енергозбереження, регіональної політики, місцевого самоврядування, спроможності локальних співтовариств, демократизацію відповідної політики. Це консолідує широкі соціальні групи навколо вирішення важливої загальнонаціональної мети.

Ключові слова: консолідація, зовнішня політика, європейська інтеграція, міжнародне співробітництво, енергоефективність, енергозбереження.

Перегуда Е. В. Постреволюционная консолидация украинского общества во внешнеполитической сфере средствами политики энергоэффективности и энергосбережения

Развитие «позитивной» консолидации общества, то есть консолидации на почве определенных общественных ценностей, является актуальной задачей постреволюционной политической системы после свержения старого режима. Содействие развитию консолидации осуществляется инструментами различных политик. Внешняя политика является одной из сфер, где осуществляется консолидация, и одновременно одним из инструментов ее достижения. Основными контрагентами Украины в сфере энергосбережения и энергоэффективности являются международные институты, национальные государства, национальные агентства, предприятия. Международное сотрудничество Украины направлено на укрепление политики энергоэффективности и энергосбережения, региональной политики, местного самоуправления, способности локальных сообществ, демократизацию соответствующей политики. Это консолидирует широкие социальные группы вокруг решения важной общенациональной цели.

Ключевые слова: консолидация, внешняя политика, европейская интеграция, международное сотрудничество, энергоэффективность, энергосбережение.

Pereguda Yvgen. Post-revolutionary consolidation of Ukrainian society in the foreign policy sphere by means of energy efficiency and energy saving policies

The development of a «positive» consolidation of society, that is, consolidation on the basis of certain social values, is an actual task of the post-revolutionary political system after the overthrow of the old regime. Assistance in the development of consolidation is carried out by instruments of various policies. Foreign policy is one of the areas where consolidation is carried out, and at the same time one of the tools to achieve it. International institutions, national states, national agencies, business entities, etc. are the main contractors of Ukraine in the field of energy saving and energy efficiency. International cooperation of Ukraine is aimed at strengthening of energy efficiency and energy saving policies, regional policy, local self-government, local communities' capacities, and democratization of relevant policy. It consolidates a wide social groups around the decision of an important national goal.

Key words: consolidation, foreign policy, European integration, international cooperation, energy efficiency, energy saving.

Передумовою сталого розвитку суспільства є його консолідація. Її досягнення є однією з функцій політичної системи, діяльності її акторів. Тому показником ефективності (або,

навпаки, неефективності) діяльності суспільно-політичних акторів є здатність/нездатність консолідувати навколо себе широкі маси громадян. В процесі досягнення цієї мети політики та громадські діячі використовують інструменти різних видів політик – економічної, соціальної, культурної, внутрішньої та зовнішньої тощо.

Особливо актуальним завдання консолідації постає в умовах постреволюційного розвитку суспільства. Це пов'язане, зокрема, з тим, що революція розбухує соціум, стимулює численні соціальні групи до суспільно-політичної активності. На етапі боротьби проти старого режиму це не має негативних наслідків, оскільки соціальні групи об'єднує неприйняття влади. Але після зміни влади це дається взнаки, й суспільні суперечності стрімко зростають, викликають суперечності між політичними акторами. Тому революційна влада і, зокрема, громадські структури опиняються перед все більшою актуалізацією проблеми консолідації суспільства.

Консолідацію часто визначають як погодження (консенсус) більшості суспільства, соціальних груп, які його складають, з певними цінностями в процесі здійснення суспільної діяльності, орієнтація на ці цінності під час ініціювання та безпосередньої трансформації суспільства. Безумовно, таке погодження має різні виміри: ідеологічний (у вигляді теоретичного обґрунтування цілей та шляхів розвитку суспільства, яке поділяють громадяни), програмно-цільовий (погодження з програмою дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей), структурно-організаційний (організаційна консолідація суспільних акторів) тощо.

Проте при аналізі класифікації різних проявів консолідації важливо враховувати ще одну їх типологію. У реальному суспільно-політичному житті консолідація може мати, так би мовити, «позитивний» та «негативний» характер. У другому випадку вона пов'язана з несприйняттям того чи іншого політичного актора, політичного опонента. Прикладом й є несприйняття старого режиму на перших етапах революції. Воно, на нашу думку, не може вважатися незворотною консо-

лідацією, консолідацією високого рівня, оскільки за цих умов відсутні деякі важливі, зокрема вищеперераховані, складові консолідації. «Негативна» консолідація має функціональні та часові обмеження. Зокрема, в революційні часи її функції вичерпуються разом із скиненням старої влади та зміцненням влади нової.

Навпаки, «позитивна» консолідація є більш високим рівнем консолідації, оскільки вона свідчить про єдність цілей, ідеологічних настанов, методів (або, принаймні, погодження з ними) й забезпечує єдність дій суспільно-політичних акторів. Але ця єдність не народжується водночас, а формується поступово в процесі суспільно-політичної діяльності. На певному етапі після революційної зміни влади може відчуватися дефіцит «позитивної» консолідації, що зумовлює зростання протистояння між політичними акторами, зокрема й тими, які раніше спільно боролись проти старого режиму, та спокусу звернення нової влади до засобів формування «негативної» консолідації.

Однією зі сфер життєдіяльності суспільства, задіяних в процесі його консолідації, є зовнішня політика. Виходячи з попереднього абзацу, тут консолідація може проявлятися або як погодження з орієнтацією у розвиткові суспільства на співробітництво з певними зовнішньополітичними акторами, або як консенсусне несприйняття інших зовнішньополітичних контрагентів, що в цілому співпадає з вищевказаним поділом на «позитивну» та «негативну» консолідацію. В період Революції Гідності та у постреволюційні часи це проявилось у вигляді відповідно європейського або євроатлантичного вектора зовнішньої політики, з одного боку, та зростання ворожості до Російської Федерації – з іншого. Водночас слід розуміти, що в основі як «позитивної», так й «негативної» зовнішньополітичної орієнтації лежить погодження або несприйняття тих цінностей, якими ці зовнішньополітичні актори керуються.

Важливою є проблема співвідношення консолідації суспільства в цілому та консолідації зовнішньополітичних орієнтацій суспільно-політичних акторів. Зв'язок між ними має двосторонній характер. З одного боку, консолідація суспільства в

інших сферах його функціонування (економічній, національно-культурній тощо, тобто, так би мовити, «внутрішня» консолідація) сприяє консолідації зовнішньополітичних орієнтацій. Й навпаки, дефіцит внаслідок різних соціальних чинників «внутрішньої» консолідації зумовлює важкість досягнення консолідації у зовнішньополітичній сфері. Проте, з іншого боку, виходячи з теорії маніпулювання суспільною свідомістю, нав'язування зовнішньополітичного консенсусу здатне нівелювати суперечності, які заважають «внутрішній» консолідації суспільства.

За підсумками вищесказаного ми повинні зробити кілька важливих для проблеми, що розглядається, висновків. По-перше, «позитивна» консолідація формується поступово, в процесі становлення діалогу суспільно-політичних акторів. Щодо зовнішньополітичної сфери це означає, що консолідації сприяє розвиток міжнародного співробітництва у різних сферах. По-друге, зовнішня політика є не лише однією з функціональних цілей політики консолідації, а й її інструментом. По-третє, міцність зовнішньополітичної орієнтації, тобто фактично як ступінь наближення до цілі, так й міцність інструмента, залежить від довіри населення до тих цінностей, з якими асоціюється контрагент, а також готовності сприйняти відповідні суспільні інститути, які ці цінності втілюють. Дефіцит такої довіри, зокрема й дефіцит розуміння цієї цінності, готовності грати за прийнятими правилами здатен підірвати відповідну зовнішньополітичну орієнтацію.

У випадку України політичні сили, які прийшли до влади після Революції Гідності, базовою засадою суспільної консолідації у сфері зовнішньої політики обрали орієнтацію на Європейський Союз та євроатлантичну спільноту. Це пояснюється довірою населення до таких європейських цінностей як права людини, свобода, демократія, громадянське суспільство тощо. Ці цінності ґрунтуються на адекватній їм технологічній базі, реаліях соціально-економічного розвитку, особливостях законодавства, властивих європейським країнам. Так, сильне громадянське суспільство, високий ступінь його незалежності

від держави ґрунтуються, зокрема, на енергоефективних технологіях, які сприяють меншій залежності домогосподарств та суб'єктів ринку, антимонопольному законодавстві, яке обмежує вірогідне свавілля енергопостачальників тощо.

Не можна сказати, що ці цінності та відповідні їм інститути були чужими для України до 2013 р. Ще на початку 1990-х років почали закладатись відповідна законодавча база та організаційно-правові засади політики енергозбереження, про що ми вже писали у збірнику «Держава і право»¹. Важливість цих питань обумовлювалась дефіцитом енергоресурсів, який властивий Україні (на відміну від рівня забезпеченості електроенергією), а постачальником значної частки енергоресурсів була сусідня Росія. Заходи енергозбереження знаходили віддзеркалення й в ідеологічній діяльності держави та інших суб'єктів політичної системи. Зокрема, у першому десятилітті ХХІ ст. навіть з'явилося поняття «енергонезалежності». Але потрібні були Євромайдан та фактично війна з Росією, щоб ці питання були належним чином оцінені, зокрема, державною владою. Політичні сили, які прийшли до влади на хвилі Революції Гідності, прагнули мінімізувати важіль впливу, який активно використовував Кремль, й політика енергоефективності та енергозбереження посіла важливе місце в контексті переорієнтації зовнішньої політики — «енергонезалежність» стала розцінюватись не лише як умова державної незалежності, а й як одна з передумов курсу на європейську інтеграцію, на ті вищевказані цінності, які цю інтеграцію обумовлюють, зокрема, на автономність та спроможність громадянського суспільства тощо².

Але важливо зазначити й те, що роль політики енергоефективності та енергозбереження була викликана не лише питаннями зовнішньої політики. В її основі лежать потреби українського суспільства. Стан суспільних комунікацій, зокрема інфраструктури, який був властивий Україні протягом попередніх років, зокрема й надвисока енергоемність, гальмував суспільний розвиток, оскільки вимагав надлишкових витрат його агентів, структур громадянського суспільства, якими є, напри-

клад, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, внаслідок чого ціна суспільних перетворень нівелювала актуальність трансформаційних цілей.

До речі, саме з цим пов'язана й понятійна трансформація у цій сфері. Якщо до 2013 р. найбільш пріоритетним було поняття «енергозбереження», то після Євромайдану на перше місце виходить поняття «енергоефективності», яке акцентує увагу не стільки на мінімізації споживання енергоресурсів (хоча й на ньому також), скільки на ефективному задіянні ресурсів, ефективному управлінні сферою виробництва, розподілу та споживання енергоресурсів. А управління цією сферою є насамперед політичною проблемою, оскільки воно пов'язане з відносинами різних соціальних груп – енерговиробників, постачальників, індивідуальних та колективних енергоспоживачів тощо. Причому в цьому процесі беруть участь не лише групи українського суспільства, а й зовнішні актори. Вони теж зацікавлені використати ресурси, якими володіє Україна, замінити в якості їх постачальників російські компанії, виступити як постачальники відповідного обладнання.

Відтак посилення інтенсивності політики енергоефективності та енергозбереження зумовило розширення спектру заходів міжнародного співробітництва України у цій сфері. Напрями та заходи цього співробітництва можна класифікувати за різними критеріями. По-перше, за категоріями зовнішньополітичних контрагентів України. У цій якості виступають міжнародні організації, окремі іноземні держави, національні агенції, окремі суб'єкти господарювання тощо. По-друге, згідно з суб'єктами співробітництва з боку самої України. Такими суб'єктами є Українська держава в цілому, окремі центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, насамперед міські ради. По-третє, за напрямками виокремлюються фінансово-кредитне, інвестиційне, технічне та інші види співробітництва. По-четверте, класифікацію співробітництва можна здійснювати й залежно від галузей альтернативної енергетики – сонячної, вітрової, біогазової тощо.

Серед міжнародних інституцій, які співпрацюють з Україною у сфері енергоефективності та енергоспоживання, найбільшу активність проявляють Міжнародна фінансова корпорація, Європейська комісія, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк. Формами співробітництва з ними є надання Україні технічної, фінансової та іншої допомоги у розробці політики енергоефективності та енергоспоживання, проектів законів, які спрямовані на стимулювання цієї політики, пілотних проектів, особливо на місцевому рівні. Так, міжнародні інституції зробили великий внесок у розробку проекту створення Фонду енергоефективності, а Єврокомісія внесла у Фонд енергоефективності 50 мільйонів та анонсувала намір надати другий транш обсягом 54 мільйони євро³. Міжнародні інституції фінансують не лише національні, а й місцеві та навіть приватні проекти. Так, у липні 2018 р. ЄБРР затвердив чергову програму підтримки приватних проектів на загальну суму 250 мільйонів євро⁴.

Співробітництво з міжнародними інституціями має не лише прямий ефект, а й відіграє символічну функцію. Здійснюючи організаційні заходи та надаючи міжнародні кредити Україні, вони надають сигнали національному бізнесу європейських та інших країн й таким чином стимулюють інвестування останнім коштів в Україну⁵.

Схожі функції виконують й національні державні та громадські агенції, які спеціалізуються у сферах енергоефективності енергоспоживання. Особливу активність тут проявляють агенції Німеччини, скандинавських країн – Швеції, Данії, Фінляндії тощо. Наприклад, керівництво Державного агентства України з питань енергоефективності та енергозбереження визнає важливу роль для України проекту «Українсько-Данського енергетичного центру», зокрема досвіду Данії з квот державної підтримки для об'єктів відновлювальної енергетики⁶. За співробітництва з Нідерландським агентством підприємства було розроблено закон щодо квот біокомпонентів у загальному продажу моторних палив⁷. Експортно-кредитне агентство ФРН Euler Hermes покрило ризики синдикуваного

кредиту німецьких банків на 90 мільйонів євро, який залучила одна з українських компаній для будівництва першої черги Приморської вітрової електростанції у Запорізькій області⁸. Останній приклад свідчить, що міжнародне співробітництво України у цій сфері спрямоване, зокрема, на демократизацію відповідної політики в Україні, вихід на міжнародні ринки недержавних суб'єктів. Північна екологічна фінансова корпорація та Держагентство з питань енергоефективності та енергозбереження підписали угоду про створення українсько-фінського трастового фонду, метою якого є фінансування «зелених» проектів в Україні⁹.

Завдяки діям іноземних держав, міжнародних та національних інституцій останніми роками на український ринок вийшли багато суб'єктів господарювання, які інвестують у будівництво, зокрема, сонячних, вітрових, біогазових та інших електростанцій, надають технічні рішення, постачають обладнання тощо.

Станом на вересень 2018 р. іноземні інвестиції у сонячну енергетику України склали 88 мільйонів євро¹⁰. Причому цей обсяг постійно збільшується. Так, у жовтні MAIN Group Ukraine, дочірнє підприємство французької компанії, заявила про намір побудувати у Дніпрі сонячну електростанцію, інвестиції у проект мають скласти 90 мільйонів євро¹¹. У Вінниці цього року компанія Kness Group почала будувати завод з виробництва сонячних батарей, проектний обсяг продукції якого оцінюється у 180 млн доларів США¹². Активно розвиваються інвестиції й в інші сфери альтернативної енергетики. Спільно із компаніями Suez і Veolia відпрацьовуються фінансові моделі проектів з виробництва енергії із сміття та стимулюючі механізми запуску ринку¹³.

Слід зазначити, що більшість контрагентів України у цій сфері регіонально належать до Європейського Союзу, але розширюється співробітництво й з іншими країнами. Так, компанія TIU Canada будує сонячну електростанцію у Миколаївській області¹⁴.

Підсумовуючи вищесказане, слід зробити такі висновки.

Міжнародне співробітництво України у галузі енергоефективності та енергозбереження спрямоване на зміцнення не лише політики енергоефективності та енергозбереження, а й регіональної політики, місцевого самоврядування, спроможності локальних співтовариств (шляхом реалізації локальних та регіональних проектів енергоефективності та енергозбереження), а також демократизацію відповідної політики, вихід на міжнародні ринки недержавних суб'єктів господарювання, їх асоціацій тощо. Це, звичайно, підвищує «енергетику» українського суспільства, але водночас консолідує широкі кола його складових навколо вирішення важливої загальнонаціональної мети, а міжнародні агенти допомагають вирішити проблему ідейного, ресурсного та технологічного дефіцита при вирішенні цих завдань. Відтак посилення міжнародної взаємодії України у цій сфері спрямоване на консолідацію суспільства.

Водночас слід зазначити, що, підтримуючи активність України у цьому напрямі, західні контрагенти України керуються, звичайно, власними інтересами, які полягають не лише у послабленні співробітництва України з Росією, а й в отриманні фінансових дивідендів від постачання в Україну технологічного обладнання, надання їй кредитних коштів тощо. Може скластись враження, що розвиток сфери енергоефективності та енергозбереження за рахунок західних коштів, технологій та обладнання сам по собі не збільшує рівень «енергонезалежності». З цим важко не погодитись, але, з іншого боку, такий розвиток дає Україні шанс для збільшення «енергонезалежності». Як вона розпорядиться цим шансом, залежить від неї самої, тих соціальних груп, структур, які задіяні у цей процес. Максимізація вигоди України вимагає, щоб розвиток сфери енергоефективності та енергозбереження за рахунок західних ресурсів корелювався з відповідною економічною політикою, політикою у комунальній сфері тощо.

1. *Перегуда Є. В.* Розвиток правових засад політики енергоефективності та енергозбереження в житловому секторі після Революції Гідності // Держава і право: зб. наук. праць. Серія Політичні науки.

Вип. 77 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2017. С. 29-43. **2.** *Енергетична незалежність України в контексті євроінтеграції.* URL: <http://internews.ua/2017/11/energy-independence-infographics>. **3.** *ЕС готов дать Украине еще 54 миллиона евро на энергоэффективность.* URL: <https://www.capital.ua/ru/news/118755-es-gotov-dat-ukraine-esche-54-milliona-evro-na-energoeffektivnost>. **4.** *ЕБРР инвестирует \$ 2-4 млн в развитие инфраструктуры аукционов «зеленой» энергетики.* URL: <https://bin.ua/news/economics/faec/225557-ebrr-investiruet-2-4-mln-v-razvitie.html>. **5.** *Климкин П.* Норвегия намерена инвестировать € 400 млн в сферу возобновляемой энергетики Украины. URL: <https://bin.ua/news/economics/faec/224739-norvegiya-namerena-investirovat-400-mln-v-sferu.html>. **6.** *Фахівці Міненерговугілля вивчають данську модель підтримки відновлювальної енергетики.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/fahivci-minenergovugillya-vivchayut-dansku-model-pidtrimki-vidnovlyvalnoyi-energetiki>. **7.** *Савчук С.* Из нидерландскими партнерами розглядаємо найвигідніші шляхи використання агровідходів для генерації енергії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/sergij-savchuk-iz-niderlandskimi-partnerami-rozglyadayemo-najvigidnishi-shlyahi-vikoristannya-agrovidhodiv-dlya-generaciyi-energiyi>. **8.** *Компанія Ахметова* позичила у німців 90 мільйонів євро для будівництва вітроелектростанції. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2018/08/29/640000>. **9.** *Фінсько-український* трастовий фонд надаватиме фінансування для підготовки «зелених» проєктів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/finsko-ukrayinskij-trastovij-fond-nadavatime-finansuvannya-dlya-pidgotovki-zelenih-proektiv>. **10.** *В Вінниці* запустили строительство завода солнечных панелей. URL: <https://ubr.ua/market/industrial/v-vinnitse-strojat-sovremennyj-zavod-solnechnykh-panelej-3875761>. **11.** *В Дніпре* построят солнечную электростанцию мощностью 85 МВт почти за 90 миллионов евро. URL: <https://ecology.unian.net/alternativeenergy/10313730-v-dnepre-postroyat-solnechnuyu-elektrostantsiyu-moshchnostyu-85-mvt-pochti-za-90-millionov-evro.html>. **12.** *В Вінниці* запустили строительство завода солнечных панелей. URL: <https://ubr.ua/market/industrial/v-vinnitse-strojat-sovremennyj-zavod-solnechnykh-panelej-3875761>. **13.** *Савчук С.* Відпрацьовуємо моделі впровадження проєктів з виробництва енергії із сміття. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/sergij-savchuk-na-gromadskomu-radio-govoriv-pro-rozvitok-chistoyi-energetiki>. **14.** *Канадці* построят солнечную электростанцию Vita Solar в Николаевской области. URL : <https://delo.ua/business/kanadcy-postrojat-solnechnuju-elektrostantsiyu-vita-solar-v-nikolaevs-346478>.

***Pereguda Yvgen.* Post-revolutionary consolidation of Ukrainian society in the foreign policy sphere by means of energy efficiency and energy saving policies**

Consolidation is the prerequisite for the sustainable development of society. The problem of consolidation appears to be especially actual in the post-revolutionary development. Consolidation is often defined as the approval of society members with certain values. In real social and political life consolidation can be a «positive» and «negative». In the second case, it is connected with the rejection of the political opponent. «Positive» consolidation is a higher level of consolidation, because it shows the unity of goals, ideological guides, methods. «Positive» consolidation is formed gradually, in the process of establishing a dialogue of socio-political actors. As for the foreign policy sphere, this means that consolidation is formed due to the international cooperation in various spheres.

But foreign policy is not only one of the functional objectives of the consolidation policy, but also its instrument. The political forces that came to power after the Revolution of Dignity have chosen to focus on the European Union and the Euro-Atlantic community as the basis for public consolidation in the field of foreign policy. This was due to the trust of the population in European values such as human rights, freedom, democracy, civil society, etc. These values are based on their adequate technological base. Thus, a strong civil society is based, in particular, on energy-efficient technologies that promote a lower dependence of households and market players, anti-monopoly legislation, etc.

The importance of energy conservation issues was determined by the energy shortages that Ukraine has. Russia was the supplier of a significant share of energy resources. The Ukrainian state sought to minimize the leverage that the Kremlin actively used. «Energy independence» was seen not only as a condition of state independence, but also as one of the prerequisites for a course on European integration, on European values.

Strengthening the intensity of energy efficiency and energy saving policy has led to an expansion of the range of international cooperation activities of Ukraine. The directions and activities of this cooperation can be classified according to different criteria. Firstly, according to the categories of foreign political counterparts of Ukraine. International organizations, foreign states, national agencies, separate economic entities, etc., act in this capacity. Secondly, according to the subjects of cooperation on the part of Ukraine itself. The Ukrainian state as a whole, central and local executive authorities, local self-government bodies, primarily city councils are such subjects. Third, financial-credit, investment, technical and other types of cooperation are distinguished in directions. Fourthly, the classification of cooperation can be carried out also depending on the branches of alternative energy – solar, wind, biogas, etc.

Ukraine's international cooperation in the field of energy efficiency and energy saving is aimed at strengthening not only energy efficiency and energy saving policy but also regional policy, local self-government, local communities' capacity (through implementation of local and regional projects on energy efficiency and energy saving), as well as democratization of this policy, access to international markets of non-state actors, their associations, etc. It consolidates the broad strata of society around the solution of an important national goal. The development of energy efficiency and energy saving at the expense of Western funds, technologies and equipment does not in itself increase the level of «energy independence,» but it gives Ukraine a chance to increase it.

Key words: consolidation, foreign policy, European integration, international cooperation, energy efficiency, energy saving.

УДК 321.21

**Є. В. ПЕРЕГУДА
В. Л. ЗГУРСЬКА**

САМООРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МІСЬКОМУ РОЗВИТКУ

Виділено та проаналізовано три основних сфери прояву самоорганізації в урбаністичних процесах: економічну, просторову та соціально-економічну. Доведено необхідність використання положень теорії мережевих акторів для розуміння самоорганізаційних процесів у місті.

Ключові слова: самоорганізація, участь, мережа, громадянське суспільство.

Перегуда Є. В., Згурская В. Л. Самоорганизационные процессы в городском развитии

Выделены и проанализированы три основных сферы проявления самоорганизации в урбанистических процессах: экономическая, пространственная и социально-экономическая. Доказана необходимость использования поло-

© ПЕРЕГУДА Євген Вікторович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури

© ЗГУРСЬКА Валентина Леонідівна – кандидат політичних наук, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури